

XIV.

Endt = Urtl.

[Sodba krvnega sodnika Janeza Adama Menharda
v zadevi *crimen sodomitiae*]

Avtor: Janez Adam Menhard

Kraj: Hrastovec

Datum: september 1749

Hramba: SI ZAP 9/3, Gospodstvo Hrastovec, spisi 1533–1898, šk. 101

1749

Endt = Urtl.

Der die des gegen Landgericht Lyfath gäth,
Ansaag in Crimine Sodomie Processumsel,
An Klambell und dym Complicis Anton gäth.
röng.

Gegenwärtige zwei Malefiz Verurtheilten, die erst
Nasmond Peter Klambell der 60. Jahren jünger
alt, Cäth. religion begehrteten Stande, aus
der St. Peter Pfarr gebürtig und in der zu
genannten ansehbaren Verurtheilten gewesten Lyfath
güternsagth: Antwortham: Der andere Nasmond
Anton gäth der 55. Jahren jünger alt, Cäth.
Holl. religion, begehrteten Stande, aus der
St. Peter Pfarr gebürtig, löstmaßig der die
Cätharina Hueltsen gewesten Einwohner, zu
ein Vegen ihren eingangenen Verurtheilten ihren
Leben die fast bedienten Thag andere aber
zu einen ruffigenden Exempel zu der gewesten
Lieser gewesten Thag gestrichet, alledon mit
dem pfund von Löben dem fast eingewendet,
zu den deren Thag soamb denen abgeflagen
sichon auß einen darenben Thagstehen pfund.
An sauten zu pfund und asen darenben,
sonach der asen in die Lufft gestrichet bünd.

België is mijn goedheid.

Joseph Adam Knauth
k. k. böhm. Beamter
in Linz

Tolj Swej Bersonj Britscho, Ja Barua Sieme-
nüm Beler Wambes jechouj Starostj bo. Coit Ca:
thol'sfi virj mo Saconsfiga Stana ol Swoliga
Betra fero Noian, jeno Bott grät hrastouez
solloschen jno Stanouiten: Ja Trugj Sieme-
nüm anton gabrouez ss. Coit Jegouj Starostj
Cathol'sfi virj, jno Saconsfiga Stana, ol Swol-
liga Betra fero Noian, Isalnimo je wic-
per Catharinj Werlischim offer, moreo Sa-
volj niech, negrechj do Sasluscheno Streifingo
prestal drugim ludem fanemo exempelj jeno

na' Richtnj Bláz Belānj Wit, jeno tam jech
leben Smelšchūm Richtānj Wit, so dem jech šella
jeno gläue moreo na' gärmāl; Sāšganj Wit jeno
so dem dā sepeu proclimo lūflj restrešān
Wit. Woch nāwešfi wolj niech Šušchoām
gnāđlu' jno Milāštā.

Transkripcija odlomka

Totj dweij bersonj britscho, ta barua s ienum Beter Wambek, jechouj starostj 60 lot, catholski virj, ino saconskiga stana, ot Swatiga Betra faro roian, jeno bott grat Hrastouez potloschen jno stanouiten, ta trugj s ienum Anton Gabrouez, 55 lot jegouj starostj, catholski vir jno saconskiga stana, ot Swetiga Betra faro roian, k satnimo je wio per Catharinj Werlitschin offer, moreo savolj niech pregrechj do sasluscheno streifingo prestat drugim ludten k anemo exemplj jeno na richtnj blaz belanj wit, jeno tam jech leben s metschum richtanj wit, podem jech dela jeno glaue moreo na garmatj sasganj wit, jeno podem da pepeu proc timo luftj restresan wit. Woch naweski, woli niech tuscham gnadlu jno milostu.

Komentar

Deželska sodišča, ki so bila za razliko od ozemeljsko razpršenih zemljiških gospostev in njihovega patrimonialnega sodstva teritorialno sklenjena, so bila kot sodna oblast pristojna za večinsko, podložniško prebivalstvo v zadevah višjega kazenskega sodstva, tj. v težjih kazenskih zadevah. Glede na pristojnosti se je na območju notranjeavstrijskih dežel v začetku zgodnjega novega veka oblikovala ločnica med nepriviligiranimi in privilegiranimi deželskimi sodišči. Slednja so imela lastnega krvnega sodnika in so lahko izvajala krvno sodstvo, medtem ko so morala nepriviligirana, ki so sicer imela morišče, za težje kazenske primere krvnega sodnika poklicati od drugod. Takšno je bilo tudi deželsko sodišče s sedežem na gradu Hrastovec na Spodnjem Štajerskem.

O vlogi in rabi slovenščine pred višjimi kazenskimi sodišči v času pred sodnimi reformami iz srede 19. stoletja je znanega precej manj v primerjavi s patrimonialnimi sodišči, pristojnimi za lažje kazenske zadeve, za katera se je do danes ohranilo bistveno več gradiva, zlasti prisežnih besedil. Eni izmed največjih zbirk, blejskim sodnim prisegam v slovenskem jeziku, posvečamo posebno poglavje.

Najstarejši pravni dokument v slovenskem jeziku iz zgodnjenovoveškega obdobja je nastal na cerkvenem sodišču ljubljanske škofije leta 1675, ki je obravnavalo tožbo dveh zakoncev iz Polhovega grada. Najstarejša sodba v slovenščini izpred svetnega sodišča pa je sodba iz leta 1749, izrečena na sodnem procesu zaradi sodomije pred že omenjenim deželskim sodiščem Hrastovec. Bil je to tedaj že drugi sodni proces, držan istemu obdolžencu glede istega kaznivega dejanja, tokrat sicer res z drugim partnerjem. Z vidika narave zločina je sodba edinstvena ne zgolj v slovenskem prostoru, ampak tudi na širšem območju avstrijskih dednih dežel.

Besedili v slovenskem jeziku, ki sta zapisani skupaj z nemškim izvirnikom in ju danes hrani Zgodovinski arhiv na Ptuju, predstavljata razglasitev priznanja krivde obtožencev (*Urgicht*) in razglasitev končne sodbe (*Endt = Urtl*), transkripcija slednje je na začetku tega poglavja. Tako priznanje kot sodba sta bila zapisana in razglašena v slovenskem jeziku prav gotovo zato, da so ju obsojenca in tisti iz njunega okolja lahko razumeli. Prevajalec obeh besedil ni znan, lahko bi bil pisar hrastovskega deželskega sodišča ali pisar krvnega sodnika. Nemški besedili sta datirani zgolj z mesecem septembrom in letnico 1749, medtem ko je prostor za vpis dneva ostal prazen.

Deželsko sodišče Hrastovec je leta 1749 na podlagi obtožbe predajanja moško-moškim spolnim praksam na smrt obsodilo dva podložnika, šestdesetletnega malega kmeta in vinogradnika

Petra Vombeka in petinpetdesetletnega gostača Antona Gabrovca. Oba sta bila poročena in katoliške vere, iz Viničke vasi v Slovenskih goricah, rojena v župniji sv. Petra. Hrastovško gospostvo, ki je bilo tedaj v posesti grofa Janeza Ernsta Herbersteina, je za vodenje procesa zaradi narave zločina, v okvirih tedanjih sodnih praks opredeljenega kot *crimen sodomitiae*, tj. sodomitskega zločina, ki je veljal za enega najhujših in je bila zanj zagrožena smrtna kazen, poklicalo spodnještajerskega krvnega sodnika, doktorja civilnega in cerkvenega prava Janeza Adama Menharda.

Iz sodnih spisov njunega procesa, ki se je pričel konec maja in zaključil 9. junija 1749, izve mo, da sta bila na vasi znana kot pajdaša v nezmernem pijančevanju. Iz vina, ki naj bi jima vselej »omračil um«, pa naj bi po njunem pričevanju izviralo tudi njuno »nečistovanje«. Obtoženca je šele dva meseca po tem, ko sta bila ujeta pri svojem domnevnem inkriminiranem dejanju, pred hrastovškim deželskim sodiščem ovadil sovaščan Jurij Verlič. V sodnem procesu, na katerem so bile zaslišane priče in oba obtoženca, ju je najbolj bremenilo pričevanje Jurijeve matere, sedemdesetletne Katarine Verlič, pri kateri naj bi Gabrovec nazadnje prebival kot gostač in v katere izbi naj bi skupaj z Vombekom, kot pravijo sodni spisi, »gonila nečistovanje«. Pobudnik tega naj bi bil Vombek, ki je bil zaradi enakega dejanja, nečistovanja s svojim hlapcem Tomažem, obsojen že pred dvajsetimi leti, za kar je prestal leto in pol prisilnega dela, medtem ko je bil izrečene denarne kazni nazadnje oproščen. Ker so se vsa pričevanja prič ujemala in ker dejanja, do katerega naj bi prišlo petkrat, nista zanikala, ampak sta svojo sodomijo podrobno opisala in jo priznala, je lahko sodnik Menhard podal obsodilno sodbo. Medtem ko se je Vombek, ki se je pred sodiščem zaradi enakega zločina znašel že drugič, skušal braniti s priznanjem, je Gabrovec krivdo sprva zanikal, po priznanju pa je do konca sojenja vztrajal, da sta za dejanje odgovorna vino in Vombek, ki naj bi ga zapeljal v sodomitsko nečistost.

Natančen opis sodnega postopka, v katerem je navajal tudi svoje argumente, na katere se je pri predlogu sodbe opiral, in predlog kaznovanja je Menhard naslovil na štajerske politične oblasti v Gradcu in na deželno kneginjo nadvojvodinjo Marijo Terezijo (1740–1780), ki je odločala o dokončni kazni pri najhujših zločinih. Glede na takratne pravne norme je presenetljiva njegova utemeljitev razzsodbe, v kateri je njuno pijančevanje, brez katerega se pri polni zavesti, kot sta trdila sama, ne bi predajala nečistovanju, opredelil kot olajševalno okoliščino, in ne dodatno bremenitev, zaradi česar je predlagal milejšo kazen od tiste, ki jo je predvideval zakon, tj. izgon iz dežele Štajerske in deset let prisilnega dela. A deželna kneginja Marija Terezija predlogu krvnega sodnika ni sledila in je 4. julija 1749 lastnoročno podpisala ukaz za njuno usmrtitev, kar pa glede na takratne oblastne, pravne in mentalitetne in duhovne okvire ni presenetljivo.

V predstavljenem dokumentu, končni sodbi, podani v nemškem in slovenskem jeziku, sta bila obtoženca Peter Vombek in Anton Gabrovec obsojena na smrtno kazen. Usmrčena naj bi bila na morišču deželskega sodišča v Hrastovcu, kjer naj bi bila najprej obglavljena z mečem, nju ni glavi sežgani na grmadi, pepel pa naj bi bil raztresen po zraku. Kot je navedeno v sodbi, naj bi kazen, ki ju je doletela, drugim služila kot opomin. Če je bila usmrtitev izvršena, je do nje prišlo konec junija ali v začetku julija 1749, neposredni viri, ki bi o tem poročali, pa niso poznani.

Lucija Pečnik